

Skönlitteratur i samhällskunskap

En kvalitativ studie av boken *Björnstads* didaktiska potential

Fiction in social studies

A qualitative study of the book *Björnstad's* didactic potential

Ida Lindgren

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Samhällskunskap/ Ämneslärarprogrammet

Avancerad nivå/ 15 hp

Handledare: Roger Olsson

Anders Broman

Sammanfattning

Hösten 2020 beslutade Sveriges riksdag att sex- och samlevnadsundervisning ska vara ett examensmål för alla lärarutbildningar (från förskolan och upp till gymnasiet) från hösten 2021 för lärarutbildningarna vara sexualundervisningen. Men beslutet redogör inte *hur* det ska gå till, eller *vilket/vilka* kunskapsmål i kursplanerna som omfattas. Lärarna får därmed stort utrymme för hur uppdraget ska realiseras.

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka den didaktiska potentialen i Fredrik Backmans bok *Björnstad*. Boken har analyserats utifrån aspekterna identitetsskapande, genus och könsroller samt status, inom ramen för samhällskunskap 1b.

För att uppfylla studiens syfte har kvalitativ textanalys tillämpats. Resultatet visar att boken har didaktisk potential eftersom boken visar på karaktärerna brottas med sina respektive identiteter och roller på sina individuella sätt, där ishockeykulturen har stor inverkan.

Nyckelord:

Identitetsskapande, genus och könsroller, status, samhällskunskap, didaktisk potential, skönlitteratur

Abstract

In the autumn of 2020, the Swedish Parliament decided that sex education should be one of the objectives for all teacher education (from preschool and up to upper secondary school) from the autumn of 2021. But the decision does not explain how it should be done or which knowledge goals in the syllabus are covered. The teacher gets a lot of freedom to implement the assignment.

The purpose of this essay is to investigate the didactic potential in Fredrik Backman's book *Björnstad*. The book has been analyzed on the basis of the aspects identity creation, gender and gender roles, and status, within the framework of social studies 1b.

To fulfill the purpose of the study, a qualitative text analysis has been applied. The result shows that the book has didactic potential because the book shows the characters wrestling with their respective identities and roles in their individual ways, where the ice hockey culture has a great impact.

Keywords:

Identity creation, gender and gender roles, status, social studies, didactic potential, fiction

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte	2
1.1.1 Frågeställning.....	2
1.2 Uppsatsens disposition	2
3. Tidigare forskning	3
3.1 Forskning om skönlitteratur i undervisningen.....	3
3.2 Dominerande trender inom samhällskunskapsdidaktisk forskning	4
3.3 Samhällskunskap 1b.....	6
3.3.1 Friutrymme i styrdokumentet.....	6
4. Teoretiska utgångspunkter	8
4.1 Den didaktiska potentialen i att använda skönlitteratur i undervisningen	8
4.2 Identitet och identitetsskapande.....	8
4.3 Genus och könsroller	10
4.4 Status.....	11
5. Metod och material.....	12
5.1 Kvalitativ textanalys.....	12
5.1.1 Beskrivning av analys	13
5.2 Urval av material	14
6. Resultatredovisning	15
6.1 Identitet och identitetsskapande.....	15
6.2 Genus och könsroller	21
6.3 Status.....	24
7. Diskussion	27
7.1 Metodologiska lärdomar av studien.....	30
7.2 Fortsatt forskning.....	32
Material och litteratur	33

1. Inledning

Hösten 2020 fattade regeringen ett beslut om att från och med höstterminen 2021 är sex- och samlevnad ett examensmål inom samtliga lärarutbildningar (från förskola upp till gymnasiet) (Regeringen 2020). Syftet är att stärka sexualundervisningen i skolan. Beslutet innebär att alla blivande lärare ska få tillräckligt med kompetens för att kunna undervisa om identitet, sexualitet och relationer. Men beslutet redogör inte för *vilket/vilka* kunskapsmål i de respektive kursplanerna som omfattas. De enskilda lärarna får därmed stort utrymme för att på egen hand transformera ämnesinnehåll och realisera det i klassrummet.

Lärarstudenter som har påbörjat en lärarutbildning innan höstterminen 2021¹ samt redan verksamma lärare, får inte möjlighet att tillgodogöra sig den kompetensutveckling som regeringsbeslutet innebär. Flertalet lärare och äldre lärarstudenter riskerar därför att inte få tillräckligt med kompetens och bra förutsättningar, såsom nya lärarstudenter kommer få, för att realisera regeringsbeslutet. På samma gång ska också de redan yrkesverksamma lärarna och äldre studenter, arbeta med att undervisa om identitet, sexualitet och relationer. Bristande kompetens/ämneskunskaper riskerar i sin tur att påverka elevernas utveckling, eftersom det är läraren som ska transformera ämnesinnehåll till eleverna.

I min studie är det detta problem som jag utgår ifrån, och ämnar finna ett exempel på lösning för att fylla en kunskaps/informationslucka. Frånvaron av en djupare beskrivning av vad regeringsbeslutet innebär, öppnar upp för många möjligheter att realisera uppdraget. Mitt förstaämne är svenska och därför väcktes mitt intresse för att se ifall det är möjligt att tillämpa skönlitteratur inom ramen för undervisning i mitt andraämne samhällskunskap. I den här studien undersöks den skönlitterära boken *Björnstad* utifrån ett par punkter ur det centrala innehållet i samhällskunskap 1b, för att se om den har didaktisk potential. Didaktisk potential avser i den här studien ifall ett skönlitterärt verk behandlar ett specifikt innehåll eller inte. Innehållet baseras på punkter från centralt innehåll i en kurs.

Centralt innehåll anger vad som ska behandlas i undervisning i en kurs och ligger till grund för ett undervisningstema. Undervisning i sex- och samlevnad erbjuder ett brett spektrum av hur uppdraget kan tolkas, utifrån lärarens friutrymme och frånvaron av konkretisering hur uppdraget ska genomföras i undervisningen. Utifrån respektive ämne i skolan, ska undervisning i sex och samlevnad belysas ur flera perspektiv. Det handlar inte enbart om mänsklig reproduktion eller

¹ För att undvika långa upprepningar, kommer fortsättningsvis studenter som påbörjat en lärarutbildning innan höstterminen 2021 att benämnas för *äldre studenter*.

intimitet med en eller flera personer (Skolverket, u.å.; UMO, u.å.). Det kan exempelvis också vara relationer mellan människor eller framställning av personer i filmer. I denna studie kommer sex och samlevnad inom samhällskunskap 1b att behandlas utifrån aspekten identitet.

En människas identitet formas under hela dennes liv i förhållande till sin omvärld (Giddens & Sutton, 2014, s. 227; Region Stockholm, 2022). Under ungdomsåren är det vanligt att ha funderingar kring sin identitet och omforma sin identitet. I den här studien behandlas begreppet identitet utifrån identitetsskapande, genus och könsroller samt status. En utförligare presentation av identitet ges i avsnitt 4.2 *Identitet och identitetsskapande* (s. 8-9).

1.1 Syfte

Målet med läsning av skönlitteratur i samhällskunskap är att etablera värden hos eleverna som innebär att de kan respektera varandra, men också hjälpa eleverna i deras eget identitetsskapande. Syftet i denna uppsats är därför att undersöka den didaktiska potentialen i boken *Björnstad*, skriven av Fredrik Backman.

1.1.1 Frågeställning

- Vilken didaktisk potential gällande identitet har boken *Björnstad* i undervisningen i samhällskunskap 1b?
- Vad för komponenter på temat identitet finns i boken som är relevant för att realisera undervisningen?

Studiens syfte och frågeställningar besvaras genom att hermeneutisk metod och mer specifikt kvalitativ textanalys tillämpas på analysmaterialet *Björnstad*. Kontexten boken analyseras utifrån är begreppet identitet. Det fungerar som referensram för att det inte ska bli spretigt och godtyckligt vilken didaktisk potential *Björnstad* analyseras utifrån.

1.2 Uppsatsens disposition

Denna uppsats har följande disposition: Inledning, Bakgrund, Metod och material, Resultatredovisning och Diskussion. I början av respektive kapitel ges en översiktlig beskrivning av vad kapitlet ska handla om.

3. Tidigare forskning

I det här kapitlet presenteras tidigare forskning. Det innefattar forskning om skönlitteratur i undervisningen och dominerande trender inom samhällskunskapsdidaktisk forskning. Kapitlet avslutas med att presentera de aspekter som är centrala i denna studie: identitet och identitetsskapande, genus och könsroller samt status.

3.1 Forskning om skönlitteratur i undervisningen

Att studera skönlitteraturens roll i undervisning är ett eget forskningsfält. Det är givetvis omöjligt att inom ramen för den här studien teckna en fördjupad bild av forskningsfältet, men det kan konstateras att forskningsfältet är både nationellt och internationellt och några exempel kan ges. Ur ett svenskt perspektiv dominerar litteraturredidaktiska studier förankrade i skolämnet svenska.

Traditionellt sett har läsning i skolan varit främst förekommande i svenskämnet. De facto är att läsning av texter förekommer i samtliga ämnen, och desto äldre eleven blir så avancerar också kravet i undervisningen på läsningen. Det vill säga, i högstadiet exempelvis förväntas eleverna också reflektera över det lästa och dess innebörd och inte enbart återge det lästa (Roe, 2014, s. 18).

Studier som ligger nära min egen undersökningsdesign är till exempel Monica Reichenbergs, *Röst och kausalitet i lärobokstexter – En studie i elevers förståelse av olika textversioner*. I den undersöks elevers läsförståelse av lärobokstexter. Läroböcker är fakta/informationsspackade, och därför kan det vara svårt för eleverna att ta till sig informationen i texten (Reichenberg, 2000, s. 48). För att öka möjligheten att nå fram till läsaren måste läroboksförfattaren i texten vända sig till läsaren (Reichenberg, 2000, s. 52-53). Det kan läroboksförfattaren göra genom att anpassa språket efter den tilltänkta målgruppen exempelvis.

Rolf Ahlzén studerar visserligen inte skönlitteraturens roll i undervisningen, däremot undersöks i hans avhandling litteraturens betydelse för läkare i deras arbete att utveckla deras sociala kompetens (Ahlzén, 2010). Det finns inga garantier för att en läkare får ut någonting av läsningen, men ökar ändå chansen för utveckling av den sociala kompetensen (Ahlzén, 2010, s. 361-362). Eftersom läsaren engagerar sig i sin läsning och gör sig därmed mottaglig för textens innehåll (Ahlzén, 2010, s. 362). På så sätt övar sig läkaren på att sätta sig in i bland annat andra perspektiv och sammanhang än de bekanta. Läkare må vara bra på det fysiska och biologiska delen av sitt arbete, men de mentala och psykologiska aspekten av sjukdom blir lidande (Ahlzén, 2010, s. 11, 12). Litteraturen kan därför erbjuda vidga läkarnas snäva (avgränsade till den kliniska aspekten av läkande) perspektiv och relatera till den etiska delen av läkaryrket (Ahlzén, 2010, s. 373).

I avhandlingen *Läsning som identitetsskapande handling* undersöks elevernas eget identitetsskapande i relation till läsning av skönlitteratur. Av studiens resultat framgår det att elevers normer och värderingar prövas när eleverna ska diskutera kring de böcker de har läst (Asplund, 2010, s. 194, 195). I diskussionerna tenderade eleverna att komma fram till en gemensam ståndpunkt gruppen, snarare än ett utbyte av åsikter som individer. Läsningen och bearbetningen av böckerna är tillfälle för att pröva och utmana sina ståndpunkter. Men det hämmas när eleverna försöker hitta en gemensam hållning och sällar sig till det som är bekant (Asplund, 2010, s. 198).

Sammantaget visar ovanstående detta på att en bearbetning av det lästa under organiserade former med utrymme för eleverna, är nödvändigt. Michael Tengberg redogör för att utkomsten av ett litteratursamtal påverkas av hur mycket uppstrukturerat det är och deltagarfrekvensen (Tengberg, 2011, s. 299ff). Desto mer läraren är dominerande i samtalet, hämmas eleverna i att delta i litteratursamtalet. På förhand fastställda frågor kan på samma gång göra att samtalet blir för styrt, att det nästan liknar ett facit. Å andra sidan, kan en uppsättning frågor organisera samtalet så att det inte blir alltför spretigt och hamna för långt ifrån syftet med tillämpandet av läsningen för att nå undervisningens mål. Lärarens roll i samtal i klassrum är omdiskuterat. En viss närvaro är nödvändig för att organisera undervisningen, men också för att fördela ordet mellan eleverna (Europarådet, 2016, s. 16). Läraren innehar visserligen då en neutral roll, men kan inte vara renodlad neutral ifall det i undervisningen framkommer någonting som strider mot skolans värdegrund, och då måste läraren agera (Skolverket, 2011, s. 6).

3.2 Dominerande trender inom samhällskunskapsdidaktisk forskning

Forskningen inom ramen för samhällskunskapsdidaktik har varit fokuserad på medborgar- och demokratifostran (Englund, 2014; Harrie Johnsson, 2011, s. 18). Det är ett fält som jag betraktar att min studie kan relateras till, som handlar om identitet och identitetsskapande/utveckling kopplat till skolans demokratiuppdrag och även samhällskunskapsämnets syfte.

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om människors livsvillkor med utgångspunkt i olika samhällsfrågor.
(...)

I undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om frågor som berör makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna inklusive barns och ungdomars rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter. (Skolverket, u.å.).

Samhällskunskapsdidaktiska forskare har hävdad att samhällskunskapsämnets tvärvetenskapliga och breda karaktär är problematisk, åtminstone ur ett forskningsperspektiv (Sandahl, 2011, s. 46). I min egen studie ser jag snarare ämnets bredd som en styrka, även om jag också skulle vilja argumentera för att den statsvetenskapliga dominansen i ämnet bör utmanas eller åtminstone kompletteras med andra ämnesteoretiska perspektiv. Exempelvis utgörs den ämnesteoretiska grunden för den här studien om identitet av ämnesdisciplinen sociologi. Det handlar om hur en människas eller en grups identitet utvecklas och påverkas av att de möter varandra eller sätts i vissa situationer.

När det gäller forskningsfältet samhällskunskapsdidaktik så tycks åtminstone svenska forskare i liten utsträckning ha intresserat sig för dels undervisningsmetoder och i synnerhet hur skönlitteratur kan användas som en metod i undervisningen. Man har sällan haft undervisningsmetoder som ett renodlat forskningsobjekt, utan de metoder som samhällskunskapslärare använder framträder mer i förbigående i studier. Några undantag är Klas Andersson och Åsa Forsberg som studerat metoden deliberativa samtal (Andersson, 2012; Forsberg, 2011). En vanlig forskningsgenre inom samhällskunskapsdidaktik är visserligen läroboksforskning, framför allt under 1980–90-talet, men då har det handlat om en ganska snäv syn på läroböcker som inte inbegripit skönlitteratur (Olsson, 2009, s. 21). Fokus var då på traditionella läroböcker. I min studie är syftet att visa på att skönlitterära böcker även kan fungera som en lärobok, men nå annat som inte en traditionell lärobok kan. En traditionell lärobok är mer övergripande, neutral och inte så problematiserande (Olsson, 2009, s. 13). En skönlitterär bok kan däremot vädja till det emotionella. Det vill säga, en skönlitterär bok som lärobok gör det abstrakta mer konkret, eftersom läroboken kan vädja och relaterar till elevernas livsvärld (Olsson, 2009, s. 10). Eleverna kan i sin tur mer kunna ta till sig faktakunskaper som i läroboken blir exemplifierade och greppbara, än bara generella termer i en traditionella läroböcker.

* * * *

Sammanfattningsvis visar forskningsfältet att traditionella läroböcker som är fullspäckade av fakta/information kan vara svårt för eleverna att ta till sig. Läroboksförfattarna behöver därför bland annat anpassa språket efter sin målgrupp. Inom samhällskunskapsdidaktisk forskning är det vanligt att forska om läroböcker och skönlitterära böcker har inte betraktas vara läroböcker. Skönlitterära böcker innehåller visserligen fakta, men det är fakta som är framställd på ett sätt som gör den mer konkret och eleverna kan därför lättare ta till sig dess innehåll.

Forskningen tyder också på att läsaren få ta del av nya perspektiv och gynnar utvecklingen av den sociala kompetensen. Det är när läsare diskuterar/samtalar om det lästa som deras normer och värderingar utmanas. I undervisning är dessa samtal strukturerade. Lärare har skapat strukturen och befinner sig i bakgrunden när eleverna diskuterar/samtalar om det lästa. Strukturen balanserar mellan att göra så att samtalen inte blir för spretiga och göra dem för uppstrukturerade.

3.3 Samhällskunskap 1b

I denna uppsats har jag valt att avgränsa till en kurs i samhällskunskap på gymnasiet. Den kurs som är aktuell är samhällskunskap 1b. Närmare bestämt är det följande innehåll från kursplanen:

Grupper och individers identitet, relationer och sociala livsvillkor med utgångspunkt i att människor grupperas utifrån kategorier som skapar både gemenskap och utanförskap.

De mänskliga rättigheterna; vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter (Skolverket: A, u.å.).

I samhällskunskapsämnets syfte förekommer det formuleringar som visar på elevernas relation med samhället. Individens frihet att göra vad denne vil, och hur samhällets kollektiva identitet (med skolan som dess företrädare) ställer krav på och redogör för förväntningar på elevernas individuella identitet. Den enskilde individen tillåts vara fri att gå sin egen väg, men på samma gång finns det normer (exempelvis gällande status och könsroller), traditioner och samhällsstrukturer som hämmar individens frihet.

3.3.1 Friutrymme i styrdokumentet

I skolans styrdokument redogörs det för skolans uppdrag. Detta konkretiseras ytterligare i respektive ämnes syftesformulering och än mer tydliggörs det i respektive kursplan vad undervisningen ska behandlas. Men det återstår ändå utrymme för läraren att göra en tolkning av hur kursplanens innehåll ska realiseras i undervisningen i klassrummet, såväl när det gäller ämnesinnehåll som undervisningsmetoder (se även se Anna Karlefjärds lic. *Att rymmas inom sitt friutrymme*, på sid. 28ff). Detta benämns som lärarens friutrymme. Det är relativt nytt med att sex- och samlevnadsundervisningen ska vara en del av alla ämnen, även inom gymnasieskolan. Men beslutet tidigare i höstas genererar inte någon information om hur detta ska gå till konkret. I styrdokumentet anges inte heller vilka undervisningsmetoder som ska användas för att utveckla de kunskaper och färdigheter som är formulerade i styrdokumentet och kursplanen för samhällskunskap

1b. Därav uppkomsten till min egen studie, eftersom jag i den ämnar syfta till att undersöka den didaktiska potentialen i Fredrik Backmans *Björnstad*.

4. Teoretiska utgångspunkter

4.1 Den didaktiska potentialen i att använda skönlitteratur i undervisningen

Syftet med studien är att undersöka vilken didaktisk potential skönlitteratur kan ha i samhällskunskapsundervisningen. Vad innebär då begreppet didaktisk potential? Malin Alkestrand har i sin avhandling undersökt den didaktiska potentialen i tre skönlitterära verk, för att ta reda på ifall de kan användas i undervisningen för att främja värdegrundsarbetet (Alkestrand, 2016). I mångt och mycket påminner Alkestrands syfte med avhandlingen även syftet med min egen studie: hur innehåll i skönlitteratur kan användas för att främja elevernas utveckling (Alkestrand, 2016, s. 9). Begreppet didaktisk potential definierar Alkestrand som följande:

En skönlitterär texts didaktiska potential är en potential i betydelsen en möjlighet som texten ger upphov till (Alkestrand, 2016, 71).

För att ens potentialen ska vara möjlig är det nödvändigt att läsaren "(...) på ett eller annat sätt går i dialog med texten" (ibid). Det innebär att texten behöver bearbetas av läsaren för att det ska kunna ge kunskap och eleven utvecklas. Enligt Alkestrand går det inte att säga att en skönlitterär bok har bättre eller mindre potential än en annan, eftersom allt innehåll kan användas i undervisningen. Det vill säga, om det i en skönlitterär bok finns exempel på ojämställdhet, behöver det partiet inte ratas. Tvärtom, så kan det fortfarande användas för att diskutera jämställdhet.

Om identitet och identitetsskapande i boken *Björnstad* redogörs för på ett sätt som, inte stämmer väl överens med skolans värdegrund eller punkterna från det centrala innehållet, är läraren skyldig att klargöra det (Skolverket, 2011, s. 6). Den didaktiska potentialen blir möjlig när läraren såväl är uppmärksam på detta, men också gör det till en del av lärandetillfället. Eleven får på så sätt se kontrasterna och kan därmed inta ett kritiskt förhållningssätt för att problematisera innehållet.

Begreppet skönlitteratur definieras i denna studie som litteratur som visserligen är baserat på verkligheten, men har ingen verklig förlaga, utan är helt enkelt litteratur där författaren har större konstnärligt utrymme att skildra verkligheten som denne vill (Nationalencyklopedin, 2020). Facklitteratur däremot, är än mer styrd till sin karaktär än vad skönlitteraturen är. Det vill säga, facklitteraturen återger verkligheten som den är och berör ett specifikt ämnesområde (Nationalencyklopedin, 2020).

4.2 Identitet och identitetsskapande

Fokus i studien är att studera skönlitteraturens didaktiska potential i undervisningen. I det här fallet är didaktisk potential centrerat kring identitet och ungdomars identitetsutveckling, och rör hur skönlitteratur kan stödja elevernas identitetsutveckling och utveckling till att bli självständiga

individer som utövar sin rätt att få vara den man vill vara. Begreppet identitet är ett stort och komplext begrepp. Det kan på det stora hela sammanfattas med en individs självbild (Nationalencyklopedin, 2020).

I denna studie kommer begreppen *individuell identitet* och *kollektiv identitet* att tillämpas. Det syftar till en individs identitet respektive en grups identitet. Inom den kollektiva identiteten finns det mycket lite utrymme att ge uttryck för den individuella identiteten (Arvidson & Johansson, 2017, s. 57). Den kollektiva identiteten utgörs av en grupp som är beständig över lång tid. Sammanhållningen inom den kollektiva identiteten stärks och bibehålls tack vare diverse traditioner och hemligheter. Den kollektiva identiteten kännetecknas också av lojalitet och förhållningssätt till såväl medlemmar i den kollektiva identiteten som utanför dem. Det kan också ses som en tydlig skillnad mellan ”vi och dom”. Oavsett vad det i den kollektiva identiteten som för dess medlemmar samman, så kan den kollektiva identiteten göra att individen känner att den är en del av gemenskapen och ens tillvaro/existens får en mening (Arvidson & Johansson, 2017, s. 57-58). Kollektiva identiteter kan vara så pass dominerande att den helt äter upp den individuella identiteten och det finns således inte plats för individens egen identitet, vilja eller drömmar (Arvidson & Johansson, 2017, s. 61). Exempel på det är sekter.

Markus Arvidson och Sara Johansson menar att identitet inte är någonting som för all evig framtid är densamma, men är desto mer fast och fixerad i sin karaktär än vad *roll* är (Arvidson & Johansson, 2017, s. 21). Roll kan beskrivas skifta från situation till situation, och en roll kan en individ kliv in och ut ur flera gånger (Arvidson & Johansson, 2017, s. 20). Identitetsskapande sker inte heller självständigt eller fritt från yttre påverkan, utan det sker i relation till andra människor och miljöer (Marcia, 2006, s. 203). Identitetens föränderliga karaktär kan här förklaras med de människor en individ har runtomkring sig eller miljöer denne befinner sig i, varierar under livets gång.

Begreppet utträdandeprocess kan härledas/relateras till identitetsskapande. I boken *Roll och identitet – En socialpsykologisk introduktion* lyfts Helen Rose Fuchs Ebaugh teori om utträdandeprocesser (Arvidson & Johansson, 2017, s. 39-53). En utträdandeprocess innefattar fyra faser (varierar i omfattning och inte nödvändigtvis i en kronologisk ordning): *begynnande tvivel*, *sökande*, *vändpunkt och beslut* samt *mitt nygamla jag*.

Ungdomarna på gymnasiet befinner sig i en mellantid. Det vill säga, de lämnar barndomen bakom sig, och är på väg in i vuxenvärlden och ut i samhället, men de är inte riktigt där ännu (Marcia, 2006, s. 217). Ungdomarna ska försöka finna sig själva och förstå vilka de vill vara ute i samhället och andra människor (Arvidson & Johansson, 2017, s. 39-53; Almér, 2006, s. 109, 111, 112). Ungdomarnas tvivel består här i att de inte är säkra på sin plats i samhället. Skolan kan beskrivas

ställa krav på eleverna utifrån sitt uppdrag. Alternativt så blir det så pass påtagligt att ”verkligheten” är annalkande. Kraven tvingar eleverna till att påbörja ett sökande. Skolan kan också fungera som en plats där de får verktyg och inspiration till att finna sig själva och vad de vill göra i livet. Eleverna kanske inte ens kommer fram till ett svar eller beslut under gymnasietiden. Gymnasietiden kan också vara tiden då de prövar fram och tillbaka vad som kan vara svaret eller ett möjligt scenario som kan kännas bra för den enskilde eleven (Arvidson & Johansson, 2017, s. 48). Utträddande ur en identitet och identitetsskapande är en komplex process som ungdomarna kommer att befinna sig i. Det är inte alltid så självklart för vad det är som individen söker och det saktar ner processen för förändring, eftersom det kan vara läskigt att lämna det trygga för det okända. Utträddandeprocessen kan också vara resultatet av att en individ inte lever upp till de normer och förväntningar som finns från exempelvis den kollektiva identiteten, men som kanske istället stämmer överens med den individuella identiteten. Normer är oskrivna regler som anger vad som betraktas som accepterat i samhället (Nationalencyklopedin, 2020; RFSU Ungdom, 2020). Att vara normbrytande är inte alltid så okomplicerat och kan närmast liknas vid utträddandeprocess som nämnts här ovan. Det vill säga, att övervägande att vara normbrytande kan hämmas av traditioner, seder och en rädsla att vara normbrytande kan leda till utanförskap.

När jag analyserar *Björnstad* utifrån identitet och identitetsskapande kommer jag att söka efter hur karaktärernas identiteter formas/skapas. Dessutom ska jag titta efter hur karaktärerna agerar utifrån sina olika identiteter och även vad som sker när identiteter krockar.

4.3 Genus och könsroller

En kategorisering av människor efter kön, är en sorts förenkling av verkligheten som inte nödvändigtvis stämmer överens med hur enskilda individer känner att de vill dela in sig och/eller agera efter (Connell & Pearse, 2015, s. 24-25; Nihlén & Nilsson, 2006, s. 9). Det skulle kunna beskrivas som att en persons självidentitet inte stämmer överens med den sociala identiteten, omgivningens uppfattning av personen ifråga.

Begreppet genus avser socialt konstruerat kön (Giddens & Sutton, 2016, s. 413). Det innebär det finns förväntningar och normer som anger hur individen ska vara utifrån sitt kön, *könsroller*. Människor socialiseras in i dessa könsroller under livet av sin omgivning, men även från samhället i stort (Giddens & Sutton, 2016, s. 413-414). Det bildar en karta över ”manliga” och ”kvinnliga” identiteter. Denna karta visar dock inte vad som är typiskt ”manligt” eller ”kvinnligt” uttryck eller

egenskaper, eftersom det kan variera över tid och mellan samhällen (Bjerén & Kulick, 1987, s. 12; Nihlén & Nilsson, 2006, s. 10, 15-16).

Det finns inte lagstadgat att människor måste efterleva eller reproducera könsroller (Nihlén & Nilsson, 2006, s. 16). Men det kan leda till negativa konsekvenser om människor inte identifierar sig med och/eller är villiga att upprätthålla könsrollerna (Giddens & Sutton, 2016, s. 413). Det är inte fel att agera stereotypiskt manligt eller kvinnligt, men det kan på samma gång innebära negativa konsekvenser om exempelvis ett uttryck eller en egenskap inte är socialt sanktionerat av omgivningen och samhället. Det kan även innebära att agera enligt den stereotypiska bilden av en könsroll att ojämställdhet upprätthålls och reproduceras.

För att analysera genus och könsroller i *Björnstad* kommer jag att undersöka hur karaktärerna ser på sin egen könsroll och agerar utifrån det. Men jag kommer också titta på omvärldens förväntningar utifrån karaktärernas kön och hur det påverkar karaktärerna.

4.4 Status

En persons eller grupps status innebär det sociala anseendet och/eller prestige som andra människor tillskriver en person (Giddens & Sutton, 2016, s. 312; NE, 2021). Det innebär således att den status är beroende på vad en individ har för ställning i en annan människas ögon. En person eller grupp kan tillskrivas status utifrån statusmarkörer som exempelvis ålder eller kön. Status kan också grunda sig i att vara förvärvat genom bland annat yrkesval, bostad, utbildning eller färdighet/talang. En kollektiv identitet kan människor med samma status bilda och kännas tillhörighet genom (Giddens & Sutton, 2016, s. 312).

För att analysera *Björnstad* utifrån aspekten status kommer jag att titta efter hur karaktärerna drar nytta av status men även hur det påverkar karaktärernas agerande.

5. Metod och material

I detta kapitel presenteras den metod som har tillämpats för att uppnå studiens syfte och besvara frågeställningarna. Först kommer en redogörelse av analysmetoden kvalitativ textanalys med en beskrivning av hur metoden har tillämpats. Sedan avslutas kapitlet med en presentation av analysmaterialet *Björnstad*.

5.1 Kvalitativ textanalys

I den här studien undersöks den didaktiska potentialen i *Björnstad*. För detta ändamål har hermeneutisk metod, och närmare bestämt kvalitativ textanalys valts ut. Genom att tillämpa kvalitativ textanalys går det att ta reda på textens djupare mening.

Kärnan i hermeneutiken är förståelse och tolkning (Gulddal, 2015, s. 26ff). Det är nämligen i tolkningen av texten som mening skapas. Det vill säga, läsaren bildar sig en uppfattning kring det lästa och det denne känner till om texten som helhet. Denna process kan beskrivas som den hermeneutiska cirkeln, där gammal information sammanfogas med ny kunskap som bidrar till individs uppfattning av texten (Gulddal, 2015, s. 27). Det är således i växelverkan mellan textens delar och dess helhet som mening skapas. I analysen ämnar jag fördjupa mig i innehållet i *Björnstad* för att ta reda på om boken uppnår didaktisk potential. Det innebär att jag undersöker texten närmare för att se hur aspekterna identitet, genus och status yttrar sig. Bokens innehåll är inte organiserat tematiskt utan är uppblandat. Det är därför som boken behöver läsas som helhet för att ge mening åt delarna. Exempelvis genom att titta närmare på en karaktärs omvärld, så går det att få en bild av vad som har format denne. Det kan i sin tur också förklara individens agerande i en situation. Delarna i boken hänger således ihop och att titta på exempelvis en enskild händelse skulle inte kunna ge en nyanserad och rättvis bild av en karaktärs personlighet.

Tolkningen av en text har en inneboende subjektiv karaktär (Gulddal, 2015, s. 25; Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns & Wängnerud, 2017, s. 212). Tolkning är subjektivt, men blir ändå snarlikt eftersom människor har ungefär samma begreppsvärld (Esaiasson et al, 2017, s. 212). Det vore annars en omöjlighet för människor att förstå varandra när de kommunicerar. Tolkningens subjektiva karaktär påverkas av i vilken kontext (inom vilka ramar) tolkningen och texten sätts i, samt vad uttolkaren (läsaren) har för erfarenheter bakom sig (Gulddal, 2015, s. 26-27). Det innebär att en bok kommer att få en ny tolkning för varje person som läser den. Tolkningarna kommer inte att vara väsensskilda men ändå ha skillnader. Resultatet av den här studien skulle kunna betraktas ha en begränsad giltighet. Den analys och tolkning jag gör av *Björnstad* kommer att bli färgat av den person jag är och de erfarenheter jag bär med mig. Det

innebär att en person som replikerar denna studie förmodligen inte kommer att få samma resultat. Resultatet kan också komma att skilja sig åt av tid. Det vill säga, människor, samhälle, kulturer etcetera förändras över tid (Esaïsson et al, 2017, s. 212). Det är därför sannolikt att skillnader i resultat från denna studie och försök att replikera studien vid senare tillfälle kommer att finnas. Det är oklart hur omfattande och tydliga skillnaderna skulle bli. Därmed går det att betraktas som att studiens validitet försvagas på grund av att det kommer vara skillnad i resultaten.

Kortfattat handlar således tolkning om att sätta en text i en kontext/frågeställning för att ta reda på dess mening (Esaïsson et al, 2017, s. 226). I den här studien har kontexten baserats på skolans styrdokument. Kontexten som *Björnstad* sätts i relation till är aspekterna identitet och identitetsskapande, genus och könsroller samt status för att ta reda på hur det yttrar sig i boken. Den här kontexten liksom andra kontexter, fungerar som ett ramverk. I och med att *Björnstad* sätts in i en avsedd kontext begränsas och snävas möjliga antalet tolkningar av boken in. Å ena sidan styr och påverkar det tolkningen. Å andra sidan strukturerar det tolkningen av bokens innehåll på ett sätt så att det inte blir spretigt och godtyckligt vad som analyseras i boken. Visserligen blir det mer styrt hur boken ska tolkas men de frågor vari kontexten består av, är öppna istället för ledande frågor som ger förväntade givna svar. Strukturering stärker också reliabiliteten och möjligheter att replikera studien. Eftersom den presenterade kontexten och studiens syfte och frågeställning är avgränsat och specificerat så gynnar det även studiens validitet.

Således kan kvalitativ textanalys besvara den här studiens syfte och frågeställning. Eftersom denna metod gör det möjligt att djupdyka i *Björnstad* och titta närmare på dess innehåll. I denna studie är det just textens mening i relation till en kontext som är det centrala. En kvantitativ studie kan inte åstadkomma samma sak för att det inte handlar om att samla in information om exempelvis förekomsten av ett begrepp eller annan mätbar data.

5.1.1 Beskrivning av analys

I analysen av *Björnstad* har jag haft ett abduktivt förhållningssätt. Inför läsningen av boken har jag arbetat fram några analytiska frågor, som är baserade på de teoretiska utgångspunkter som rör identitet gällande identitetsskapande, genus och könsroller, samt status. Följande analytiska frågor har ställts till textinnehållet i boken:

- a) Hur yttrar sig karaktärernas identitetsskapande i boken?
- b) Vad har genus och könsroller, samt klass och status haft för betydelse för karaktärens och/eller gruppens identitet och vardag?

Vid läsningen av boken har jag haft de analytiska frågor tillgängliga. Parallellt med läsningen har jag antecknat och sökt svar på analysfrågorna. Eftersom det är textens didaktiska potential som undersöks, har jag också varit öppen för vad texten har att erbjuda. Det vill säga, analysfrågorna fungerar som ett ramverk istället för mall. Exempelvis kan identitetsskapande yttra sig på olika sätt, men ändå relateras till att vara identitetsskapande. Analysfrågorna är också nödvändiga för att resultatet av analysen inte ska vara godtyckligt och bli spretigt. Framförallt måste läraren ta hänsyn till styrdokument och en specifik kursplan i undervisningen.

5.2 Urval av material

Boken *Björnstad* utkom 2016 och är skriven av Fredrik Backman.

Boken handlar om den fiktiva lilla staden Björnstad. Staden lever och andas ishockey. En gång i tiden var ishockeyklubben blomstrande och fostrade framgångsrika spelare. Peter är ishockeyspelaren som återvänder hem till Björnstad efter att ha gjort karriär i NHL i Kanada och börjar jobba som klubbens sportchef. Han har med sig sin fru Mira, en duktig advokat, och deras två barn, Maya och Leo.

Juniorlagets stjärna, Kevin, har en fest hemma hos sig när föräldrarna är bortresta, för att fira att juniorlaget vunnit kvartsfinalen och gått vidare till finalen i slutspelet. Idyllen i Björnstad slås sönder när Maya blir våldtagen av Kevin på festen. Hela staden påverkas och berörs.

Björnstad är den första boken i en triologi om hockeystaden Björnstad. Boken fungerar fristående och hänger samtidigt ihop med de två efterföljande böckerna. Mot slutet av *Björnstad* får läsaren veta kortfattat hur det går för några av karaktärerna i framtiden. Där hade historien om Björnstad kunnat avslutas med ett öppet slut, men det fortsätter i ytterligare två böcker.

Anledningen till att *Björnstad* valdes till denna studie är för att den behandlar ämnet identitet. Flertalet av bokens karaktärer är i samma ålder som eleverna som läser samhällskunskap 1b. Eleverna kan på så sätt lättare leva sig in i bokens handling och hur karaktärerna brottas med sina identiteter på olika sätt. Igenkänningsfaktorn gynnar elevernas läsmotivation (Gambrell, 2011, s. 173; Ivey, 2014). Eleverna blir mer engagerade i texten och samtal om det lästa. På så sätt ökar chanserna för att de ska ta till sig bokens innehåll.

6. Resultatredovisning

I detta kapitel redovisas studiens resultat. Resultatet har analyserats utifrån identitetsskapande, genus och könsroller samt status.

6.1 Identitet och identitetsskapande

Det övergripande temat i *Björnstad* är identitet. Bokens karaktärer brottas med sina respektive identiteter på deras individuella sätt. Dels med utgångspunkt i karaktärernas individuella identiteter, men också med utgångspunkt i den kollektiva identiteten. Då främst Björnstad som ett samhälle som starkt genomsyras av ishockey. Björnstad präglas också av en allt försämrade ekonomi och avbefolkning. Det rimmar illa med en vilja om att försöka återhämta sin en gång i tiden stora framgångar inom ishockey. Boken i sin helhet är således ett typexempel på en kamp mellan kollektiv och individuell identitet. Men den visar också på hur dessa två identiteter påverkas av/krockar med varandra. Den kollektiva identiteten dominerar över karaktärernas individuella identiteter, trots att det inte alltid är så att karaktären identifierar sig med den kollektiva, utan rentav gör motstånd mot den ibland.

Björnstad som stad är mer eller mindre synonymt med ishockey. Ishockeyn är Björnstads identitet. Det är en kollektiv identitet som har stor inverkan på livet i den lilla staden. Den kollektiva identiteten finns på flera nivåer i Björnstad. På ett övergripande plan finns ishockeyn ständigt närvarande i hela staden och i invånarnas vardag på ett eller annat sätt. Spelar man (eller har spelat) inte ishockey, så går man på matcherna, eller åtminstone känner någon som spelar/spelat ishockey. En gång i tiden blomstrade ishockeyklubben och staden var på uppgång. Men när boken utspelar sig, har det gått många år sedan storhetstiden. Klubben har räddats från konkurs av lokala sponsorer. Staden präglas av ekonomisk nergång och avbefolkning. Den kollektiva identiteten yttrar sig på så sätt att det gemensamma intresset för ishockeyn bland invånarna har för ishockeyn, också får en roll som att det är det som kan vända den negativa trenden i staden. Det blir en norm att stötta ishockeyn, eller åtminstone inte stå i vägen för den. För den som står i vägen för hockeyn får veta det. Det kan antingen leda till att den personen får fördelar eller hotas med konsekvenser. Det kan också innebära att någon kan vara till fördel för ishockeyn kan premieras för att invaggas i ishockeyns gemenskap och denne i framtiden därmed inte ska bli något ”problem”. Exempelvis innebär det för den nya juniorlagsspelaren Amat, att han blir erbjuden pengar, utrustning och ett nytt, skonsammare jobb till sin ensamstående mamma med ryggproblem.

Passionen för ishockeyn och hoppet om att framgångarna för laget ska ge ringar på vattnet för Björnstad i sin helhet finns ständigt närvarande. För att ishockeyn betyder mer än att bara spela

själva sporten. Stadens starka driv att nå framgångar genom ishockeyn är också en del i Björnstads egen identitetsskapande. När boken utspelar sig är staden mitt uppe i att förändra den kollektiva identiteten, en landsort på dekis. Det är klart och tydligt att flertalet av invånarna inte känner sig bekväma med den identiteten. De vill tillbaka till den forna identitet, den kollektiva identiteten under ishockeyns storhetstid i Björnstad. Det är således inte en fråga om tvivel som har gett upphov till utträdandeprocessen, utan snarare att staden tvingats ur sin identitet när det inte har varit möjligt att upprätthålla den. Men precis som den gamla kollektiva identiteten handlar det om att förändra den kollektiva identiteten till att präglas av framgångar.

Framgångar inom ishockeyn skulle innebära att Björnstad bli en stad som man åker till istället för att enbart passera på sin resa. Det genererar i sin tur flera jobbtillfällen i och med att besöksantalet går upp. En eventuell etablering av ett ishockeygymnasium blir ytterligare en del i att förstärka Björnstads status och identitet som ishockeystad. Det hela gör att ishockeyspelarna tillskrivs hjälteliknande status av invånarna. Allt som missgynnar ishockeyklubbens och klubbagens framgångar, blir ett hot mot Björnstads kollektiva identitet, ishockeyn. Ishockeyidentiteten intensifieras i det mindre sammanhanget i pojklaget och juniorlaget, men framförallt i a-laget. Det är dem som har det tyngsta ansvaret och förhoppningarna om att lyckas på sina axlar. Den gamle tränaren för a-laget, Sune, myntar under sin tid som tränare uttrycket ”laget före jaget”. Allt som betyder något är laget för att vinna. Individen hamnar på andra plats.

Den kollektiva identiteten dominerar visserligen i Björnstad, men får också konsekvenser/betydelse för/inflytande på individens liv och identitet. Inom laget förenas spelarna i ett gemensamt intresse för ishockey och deras talang för utövandet av sporten. Visserligen innebär det i ett samhälle som präglas av en stark kollektiv identitet att individens intresse/vilja och egna vinning inte är det primära, men så är det personliga/individuella intresset som gör att åtminstone några av de nuvarande och även före detta spelarna dras till ishockeyn och klubben. Det handlar om att de söker en gemenskap och trivs med den gemenskap som de finner i laget. På ishockeyrinken har killarna Benji och Kevin ett tätt samarbete. Kevin är stjärnan i laget och Benji med sitt heta temperament och lika temperamentsfulla spelande, fungerar som en sorts sköld och/eller försvarare till Kevin. Kevins intresse och framgång grundar sig bland annat i att hans pappa inte tillåter någonting annat än perfektion. Det är också framgången inom sporten och även högsta betyg i skolan som gör att Kevin får sin pappas bekräftelse. För Benji däremot, blir ishockeyn räddningen i unga år för att han inte ska hamna i trubbel efter att hans pappa begått självmord många år tidigare. Ishockeyn är allt han bryr sig om och det han är duktig på. Således utgör ishockeyn en stor del av killarnas individuella identitet, men kanske för någonting annat än för den kollektiva identitetens skull. För att killarna spelar ishockey för sin egen vinnings skull men

det bidrar också till upprätthållandet av stadens kollektiva identitet – ishockey för att främja stadens status och utveckling av ekonomiska välstånd.

A-lagets tränare Sune har varit med om många framgångsrika år och ishockeyspelare. Med åren har han också börjat komma till insikt om att vinna är inte allt, utan även att glädje, spelandet och de enskilda spelarna också har betydelse. Sunes ståndpunkt får motstånd av den resultatsfixerade klubbstyrelsen tillsammans med sponsorer. Eftersom hans ståndpunkt inte genererar lika mycket/tillräckligt bra med resultat som efterfrågas. Styrelsen vill att juniorlagets tränare, David, ska överta posten som a-lagets tränare. Han är fokuserad och hans ledarskap bidrar till framgångsrika resultat.

Avskedandet innebär ett rolluträdandet från den kollektiva identiteten. Sune tvivlar på att hans bild av gruppen, a-laget, verksamhet egentligen ska grunda sig på/i. Den kollektiva identiteten dominerar, eller rättare sagt, sponsorernas bild av gruppens identitet, dominerar. De menar att spelandet enbart handlar om att vinna. Sponsorerna har så pass stort inflytande i klubben att det ger upphov till att Sune tvingas avskeda av sportchefen Peter. Peter har blandade känslor inför detta, eftersom han själv blev tränad av Sune som ung spelare i juniorlaget. Men såväl Sune som Peter är väl medveten om medvetna och påverkad av ishockeyns status och vad det krävs för att vinna/tjäna pengar. Trots att Sune får sparken och fortfarande inte kommer att fortsättningsvis vara en del av den kollektiva identiteten som a-lagets tränare utgör, är han ändå påverkad av den. Det vill säga, att han skapar inget offentligt bråk/konflikt.

Hans personliga tillhörigheter är redan packade i en liten låda inskjuten under skrivbordet. Han kommer inte ställa till en scen när han får sparken, inte prata med media, bara försvinna. Det är så han är fostrad och det är så han fostrat andra. Klubben först. Alltid klubben först (Backman, 2016, s. 41).

Här träder samhällets kollektiva identitet in och det hela blir större än Sune själv. Sune är medveten om att han inte längre är välkommen i klubben, och förbereder sig på att få beskedet av klubben. Han lever i ett sorts limbo och vet att beskedet ska komma till slut, men han vet inte när. Rolluträdandet från den kollektiva identiteten är inte självvald, utan det är styrelsens och sponsorernas val. Styrelsen vill att Sune själv ska säga upp sig för att det ska se bättre ut i media. Även om han inte i traditionell mening gör ett rolluträdande från klubben utan blir utsparkad, så upplever Sune det som ett rolluträdande. Han börjar fundera på vad han ska göra efter jobbet och inleder ett sökande. Han upplever en tomhet, för att den kollektiva identiteten har smält samman med hans individuella identitet. Han skaffar sig bland annat en hund.

Den kollektiva identiteten dominerar visserligen över den individuella identiteten, såsom här ovan har exemplifierats. Ibland krockar dessa två identiteter med varandra. Peter är hockeytalangen som återvänt till sin barndomsstad och hockeyklubben han själv spelade och formades i som ung. Den sista tiden i Kanada har han arbetat som försäkringsförsäljare i och med att han inte kunnat fortsätta spela ishockey i NHL på grund av en skada. Hans fru, advokaten Mira, förstod att Peter behövde återvända till ishockeyn för att bli lycklig igen, då det var en lång tid innan förlorat sitt äldsta barn, som litet barn. Erbjudandet om att bli sportchef i ishockeyklubben i Björnstad kommer därför passande. De flyttar tillbaka till Sverige och Peter tillträder tjänsten som sportchef. Mira tar ett jobb på en advokatfirma med pendlingsavstånd. Det är ett jobb hon är överkvalificerad för, men hon gör det för Peters och sin familjs skull. Peter gör således ett rollbyte med hjälp av Mira, som får betydelse för flera av de roller som Peter har. Miras förhoppning är att de ska bli bättre i sina roller som föräldrar, föra dem närmare som familj och förbättra deras gruppidentitet, men även i paridentiteten som äkta makar. Således har individens egen roll och identitet betydelse för och inflytande på gruppidentiteten. Precis som spelarna i A-laget har sina individuella syften till varför de sökt sig till ishockeyn, blir det också det som räddar Peter. Då som nu. Eftersom han från första början, när han själv började spela ishockey söker sig dit för att få ett sammanhang och komma hemifrån. Hans pappa dricker och är ingen bra förälder. Ishockeyn och klubben blir en tillflyktsort och tränaren Sune en fadersgestalt.

Miras och Peters dotter Maya får själv uppleva hur stark den kollektiva identiteten är. A-laget har spelat semifinal och vunnit den viktiga matchen som tar dem vidare till slutspelsfinalen. Vinner Björnstad finalen är chansen stor att politikerna kommer att besluta att lägga hockeygymnasiet i just Björnstad. Alla är glada för matchvinsten och ungdomarna tänker fira. Maya och Ana, hennes bästa vän sedan barnsben, beger sig hem till Kevin som har en fest. Maya har länge varit förtjust i Kevin på håll. Hon har aldrig riktigt vågat göra några närmanden eller visa sina känslor. Den ödesdigra kvällen dricks det mängder med alkohol och sprit, men det tas även droger. Kevin och hans vänner känner till Mayas förtjusning i honom, inte minst för att de har utbytt blickar under kvällen. Någon i killgänget uttrycker att det vore häftigt ifall Kevin fick ligga med sportchefens dotter. Kevin tar det som en enkel utmaning och tar med Maya upp till hans rum på andra våningen. Maya säger ifrån, att hon inte alls vill ligga med Kevin. Men Kevin bryr sig inte om att hon inte vill och fortsätter trots hennes motstånd. Maya kämpar för sitt liv men utan framgång. Hennes räddning blir när den nyblivna juniorlagsspelaren Amat störtar in i rummet. Maya slår sig fri och försvinner ut i den kalla vinternatten med Amat efter sig, som inte har några illvilliga intentioner, utan/snarare tvärtom. Han förstår inte riktigt situationen, men han förstår allvaret i det.

Amat sitter kvar på knä i snön när hon försvinner längs vägen. Det sista hon passerar innan natten sväljer hennes konturer är skylten med texten: ”Välkommen till Björnstad”.

Snart är hon inte det längre (Backman, 2016, s. 159).

Trots sin unga ålder är Maya smärtsamt medveten om styrkan/kraften i den kollektiva identiteten. Hon vet också att hon kommer bli ifrågasatt och förhörd. Maya gör inte motstånd mot offeridentiteten och förnekar inte heller det som har skett. Men hon är också införstådd med att det kommer bli konsekvenser om hon går emot den kollektiva identiteten och anklagar Kevin för våldtäkt. Frågan är, ifall hon är beredd att betala priset. Men tillslut bestämmer hon sig (efter påtryckningar från Amat och Ana) att berätta för sina föräldrar och polisen. Hon står upp för sina egna värderingar och normer. För att Maya inte vill att någon annan tjej ska råka illa ut, för hon är övertygad om att hon inte kommer vara den enda tjejen som råkar ut för Kevin om hon inte berättar om våldtäkten.

Maya blir påtvingad rollen som offer och inser att hon aldrig kommer att bli av med den. Hon kommer för alltid att få leva med att ha blivit våldtagen och fråntagen tryggheten. På samma gång blir det som att hon är syndabocken för att hennes anklagelse mot Kevin hotar juniorlagets framgångar och klubbens rykte sätts på spel. Maya är således medveten om att hon kan få en hel stad emot sig. Hon polisanmäler en vecka efter våldtäkten skett. Ryktet om vad som hänt sprider sig snabbt när Kevin grips precis innan slutspelsfinalen. Senare läggs förundersökningen ner, Kevin frikänns och släpps.

Trots att det inte blir några rättsliga konsekvenser, är skadan redan skedd. Stadens invånare delas i två läger: de som tror på Maya, och de som tror på att Kevin är oskyldig samt vill skydda klubbens framgång. De som står på Kevins sida kommer med några anledningar/förklaringar till det som har skett. Maya får skylla sig själv för att hon har flörtat med Kevin hela kvällen och vad ”trodde hon skulle hända egentligen” när hon varit så flörtig. Det blev inte som Maya trodde att det skulle bli när hennes intresse för Kevin äntligen besvaras den kvällen och hon blir besviken. Hon polisanmäler för att försöka rädda sitt eget anseende/ansikte. Polisanmälningen skulle vara en hämnd från Peters sida för att han känner sig överkörd i sitt jobb som sportchef i och med beslutet om att sparka Sune och erbjuda David tjänsten som a-lagstränare.

Anklagelsen (frikännandet till trots) om våldtäkt innebär att sponsorer ställer sig tveksamma till att sponsra ishockeyklubben i Björnstad. Varken sponsorer eller politiker vill bli förknippade med ”skandalen”. Hoppet om framgångar grusas. Det gör människorna i den lilla staden frustrerade och upprörda för att Björnstads kollektiva identitet hotas för att en människa står upp för sig, och sin

egen, individuella identitet som hotats/skadats/skakas om av en individ från den kollektiva identiteten.

Kevin är väl införstådd med att hans handlingar har orsakat stor skada på klubben, men att det för hans egen skull kommer det endast bli en notering i framtiden. Framtida klubbar kommer fråga honom om det hela, men avfärda det som ”off the ice problems”. Den kollektiva identiteten sätts återigen framför den individuella, även om det innebär fördel för Kevins personliga framgång.

Maya känner sig inte bekväm med varken rollen som offer eller syndabock. Hon bestämmer sig för att ta tillbaka tryggheten och slippa vara rädd för vad som lurar i skuggorna. Det är antingen hon eller Kevin som måste dö. En natt överraskar Maya Kevin i elljusspåret och riktar gevärsmynningen mot hans panna, där han står på knä i snön.

När hennes pekfinger drar avtryckaren bakåt är hon tom. När hon skjuter honom är hans ögon slutna, hennes öppna.

(...)

Kevin faller till marken. Han hinner veta att han dör. Hjärnan får tid på sig att registrera att den exploderar i blod och hagel. Hjärtat slutar slå (Backman, 2016, s. 351-352).

Kevin dör inte. Det är lösa skott i geväret och patronen slänger Maya på marken framför Kevin. Hon kommer aldrig att förlåta Kevin, men hon har lyckats bryta ner Kevins trygghet och har därmed på sätt och vis lyckats tagit tillbaka sin egen trygghet. För Maya vet att hon enkelt kan förstöra för Kevin i framtiden.

Miras och Peters roller ställer sig på sin spets när Maya berättar att hon har blivit våldtagen av a-lagets stjärna Kevin och våldtäkten polisanmäls. Redan innan våldtäkten har Mira kval gällande sin egen identitet, att inte vara tillräcklig för alla, för sin familj. När våldtäkten uppdragas blir hon framförallt upprörd i sin roll som mamma, och drar också nytta av sin roll som advokat. Hon vet vart hon ska ringa för att komma i kontakt med andra sakkunniga inom rättsväsendet. Mira är så förbannad och upprörd, och villig att göra vad som helst för sina barn. Till och med att döda. Men Maya hindrar Mira i sista stund.

Peter får själv uppleva när den individuella identiteten krockar med den kollektiva identiteten. Jobbet som sportchef blir inte som Peter har tänkt sig. Sponsorerna har stort inflytande och makt på grund av att det är dem som har pengarna. Det som sponsorerna vill och ser leder till framgång, så blir det eftersom styrelsen också vill se att klubben når framgångar. Pengar och duktiga spelare är två viktiga faktorer i det. Den individuella identiteten får stå tillbaka till förmån för den kollektiva.

Men när Maya berättar om våldtäkten tänker inte Peter låta den kollektiva identiteten dominera över hans egen identitet. Hans roll som pappa väger tyngre än rollen som sportchef.

Klubben reagerar negativt och starkt. Det kan närmast betraktas som att Peters agerande ses som ett svek, ett hot mot gruppen (klubben) och även samhället i stort. Styrelsen är beredda att avsätta honom och är de enda som kan göra det, men vill ha en omröstning bland gruppens medlemmar för att på så sätt få beslutet legitimerat även hos dem. Ramona, en av de äldsta kvinnorna i staden, talar till klubbens medlemmar till fördel för Peter innan omröstningen. Resultatet av den slutna voteringen blir att Peter får stanna kvar. I boken framgår det inte vad Peters beslut blir, men att han uppmanas att stanna kvar och bygga upp klubben som han vill.

6.2 Genus och könsroller

Flytten till Björnstad blir inte helt okomplicerad för Mira och Peter. Peter finner sig snabbt till rätta, i såväl staden som i sin nya roll som sportchef i ishockeyklubben. Men desto svårare blir det för Mira. Hon växte upp i Stockholm och har svårt att förstå sig på den kollektiva identiteten och fascinationen för ishockeyn. Det blir inte desto lättare för att Mira inte tänker finna sig i den traditionella/stereotypiska rollen som hockeyfru. Men hon stöttar sin man och sin familj så gott hon kan. Till styrelsemedlemmarnas och sponsorerers stora förtret har Mira svar på tal när männen inom hockeyvärlden uttrycker sig klumpigt. Det är inte det att de stör sig på att Mira är självständig och jobbar, utan vad det innebär för Peter. Eftersom det innebär att även Peter måste dra sitt strå till stacken och se till att vardagen och markservicen i familjen går runt/fungerar. Karaktären Mira får därmed en normbrytande funktion/roll, samtidigt som hon fogar sig efter den kollektiva identiteten för sin makes skull. Exempelvis bor de i ett inte alltför fint område för att inte betraktas som ”för fina” och därmed bli utstötta. Det blir viktigt att följa den normen hos den kollektiva identiteten för att inte bli socialt utstött.

Den kollektiva identiteten ger inte uttryck för att partners till män verksamma inom klubbens sfär inte får arbeta. Men det är en norm att de ska stötta sina partners inom ishockeyn. Peter får utstå skäll/klagan bakom sin rygg och ansikte mot ansikte, att han hjälper till med sin familj och att han måste ta sitt jobb på allvar. En styrelsemedlem uttrycker halvt på skämt, men ändå på allvar att (bakom Peters rygg) Peters jobb är viktigare än Miras jobb som advokat. Hon får smeknamnet ”klackskon”, med en anspelning på att Peter behöver vara en ”stövel” och ingen toffel.

Björnstad genomsyras av traditionella könsroller. Det blir särskilt tydligt i och med att det satsas så pass stort på ishockeyn i staden. På samma gång som att det satsas stort på ishockeyn så är det endast till fördel för killarna – för att det finns inget tjejlag i Björnstad, utan en bit bort, i Hed. I

boken redogörs det för några kvinnliga karaktärer som hade kunnat bli någonting inom ishockeyn lagt av. Ishockeyns positiva utveckling i Björnstad störtdyker på grund av skandalen. Flera av talangerna från klubben flyttar till lagen och klubben i Hed. Det är Benjis ena storasyster Adri, som tror på framtiden för ishockeyn. Hon är en av dem bestämmer sig för att starta ett tjejlag. Det blir närmast symboliskt att det är tjejerna som ger hopp åt ishockeyn, i en stad där det inte finns någon tro på tjejerna. Ojämsliddheten mellan pojkar/män och tjejer/kvinnor, blir särskilt framträdande i ishockeyns sammanhang. Det är ingen som har förbjudit tjejerna att spela ishockey, men frånvaron av tjejlag i Björnstad visar på att normen är att tjejer inte spelar ishockey. När ett tjejlag startas är det normbrytande och en av många faktorer i ledet att inte reproducera ojämlika könsroller. Men även en bidragande faktor till Björnstads identitetsskapande, även om det kanske inte är vad invånarna hade tänkt sig.

Ishockeyn har varit en stor del av Peters liv, och han är själv med och bidrar till dessa könsstereotyper när det kommer till hans barn. Maya är i en period i sitt liv där hon försöker finna vem hon är och vad hon vill sysselsätta sig med i framtiden. Hon har intresset för musik gemensamt med sin pappa, men förväntar sig inte att hon ska hålla på med ishockey, men att han skulle bli glad om hon gjorde det. Överlag så är kvinnor så pass ovanliga inom ishockeyvärlden, att Peter inte tar deras roll på allvar när han väl stöter på en kvinna inom ishockeyvärlden. Mayas lillebror däremot, Leo, är desto mer säkrare på att det är just ishockeyn han vill hålla på med. Han vill bli ishockeyproffs och en "riktig Björnstadsman" precis som sin pappa. I boken framgår det inte tydligt om det verkligen är vad Leo själv vill, utan att det är den kollektiva identiteten som lever vidare eftersom det är de förväntningar som finns på honom, speciellt med tanke på att hans pappa är före detta ishockeyproffs och nu sportchef.

I *Björnstad* är heterosexuallitet främst representerad, men så även homosexualitet. Men de är inte representerade på samma villkor. Normen är heterosexuallitet. Såsom den är representerad målar den upp en bild av att vara sexuellt laddad. Det vill säga, att ishockeykillarna pratar om att ligga och undrar hur en snygg kuk ser ut. I omklädningsrummet är jargongen hård och killarna betar sig väldigt macho, så även utanför klassrummet. Det är också det beteendet som ger upphov till att festkvällen slutar i en våldtäkt. Inför kvartsfinalen har spelarna i juniorlaget uppmanats av lagets tränare David, att inte ligga eller runka innan matchen. På festen är det som att killarnas sexuella frustration får en röst. Lagspelarna hetsar varandra och anser att de förtjänar att få ligga.

- Du kan få knulla VILKEN tjej du vill här ikväll, ALLA är hockeyhoror när vi har vunnit! (...)

- Om inte Kevin eller Benji eller jag vill ha henne. Förstakedjan har förstavall!
(Backman, 2016, s. 141).

Det är William Lyt i laget som yttrar orden, men de andra i laget instämmer. Ishockeykillarna ser tjejerna som sexuella objekt och ett sätt för att kunna få utlopp för sina sexuella behov. Under kvällen stöter en av spelarna på Mayas bästa vän, Ana, men hon är inte intresserad. Spelarna är medvetna om den status som deras framgångar ger och försöker använda det som ett sätt för att flörta med tjejer. Ana och Maya skiljs åt under kvällen och Maya stöter ihop med Kevin. Det är då som de går upp till Kevins rum, men Maya är inte intresserad av att ligga. Men Kevin har en vadslagning ihop med lagkamraten William Lyt: han har slagit vad om hundra kronor att han kommer få ligga med ”sportschefens dotter”. Amat är också intresserad Maya, men han har en mindre aggressiv framtoning än vad de övriga spelarna i juniorlaget har.

En av stjärnorna i laget, Benji, är homosexuell. Han vågar aldrig under bokens gång att komma ut. Han är en del av machokulturen i ishockeylaget och det är också det som hämmar honom från att avslöja sin sexualitet. Benjis relation till ishockeyn är problematisk och kan beskrivas karaktäriseras av hatkärlek. Ishockeyn är visserligen det som håller honom på fötterna och hindrar honom från att hamna i dåligheter. Men det är också det som hämmar honom och gör att han håller sin sexualitet dold. Den kollektiva identiteten i laget gör att homosexualitet är normavvikande och att det är okej att skämta om. Benji mår inte bra av det och tar droger bland annat. Han fantiserar också om ifall hans tillvaro skulle bli bättre om han lämnade Björnstad. Men han tvekar. Han gillar att spela ishockey och gemenskapen det ger. Det är också i Björnstad som hans mamma och storasystrar finns. Vid ett tillfälle får han möjlighet att utforska sin sexuella läggning när han träffar en basist på tillfälligt besök i staden. De fattar tycke för varandra men deras relation får aldrig en ordentlig chans att blomma ut för att basisten lämnar Björnstad utan Benji när hans spelande på puben är över.

När det går upp för juniorlagets tränare, David, att Benji är homosexuell ångrar han sitt eget bidrag till den homofientliga stämningen bland spelarna. David har vetskap om den hårda jargongen och att det är ”högt i tak”.

- Grabbar, vet ni hur man får fyra bögar att sätta sig på en stol? Man vänder på den! (Backman, 2016, s. 199).

Skämten blir bara grövre och grövre, och David såg det som att de förde spelarna samman. Han skäms i efterhand när han insett att skämten fått en i laget att känna sig utanför. Kanske är det för att han själv ska bli pappa. David vill därmed förändra den kollektiva identiteten i juniorlaget.

6.3 Status

Hela Björnstad genomsyras av status. Det har inte undgått någon av invånarna i Björnstad. Den som har en plats i antingen juniorlaget eller a-laget, åtnjuts en hjälteliknande status. Det vill säga, spelarnas prestationer leder inte enbart till att de spelar ishockey, utan det bidrar även till hopp om att det ska bli bättre. Såväl förbättra stadens ekonomiska välstånd som ishockeyns utveckling, precis som har nämnts tidigare i denna studie. Ishockeyspelarna är medvetna om sin status och hur de kan dra nytta av den. De vet att de kan få fördelar för att de är bygdens hjältar. De tar hand om varandra och gemenskapen håller dem samman så länge de är överens, annars blir de fången/kidnappad av den kollektiva identiteten. Gemenskapen blir konstgjord och utgör ett hot. Dels för att det annars kan leda till utanförskap, dels för att den kan ge negativa konsekvenser för individen som inte alltid är värda att ta. Ett exempel på det är Benjis inre kamp, huruvida han ska vara öppen med sina sexuella läggning eller inte. Sanningen kan kosta honom gemenskap och status. Ett annat exempel utspelar sig i skolans värld. Läraren Jeanette har en nästan daglig utmaning i att undervisa ishockeyspelarna. De är utmanande och fräcka i munnen. En dag går några av juniorerna henne på nerverna och Bobo kallar henne för godistrosan. Benji befinner sig redan hos rektorn när Jeanette stormar in, ordentligt upprörd. Jeanette blir än en gång kallad för godistrosan, när Benji säger åt henne att lugna ner sig. Vid ett senare tillfälle stöter Benji ihop med Jeanette på sin systers pub. Benji ber henne då om ursäkt och lovar att ingen mer ska kalla henne för godistrosan, utan att tilltala henne vid hennes riktiga namn. Jeanette blir då varse om statusen som en av lagets stjärnspelare har, för att ingen kallar henne godistrosan igen. Men hon vet inte heller att det är slutet på en kedjereaktion. Benji värdesätter sina storasystrar Gaby och Adri. För honom har de status och han lyssnar på dem. Det är Adri som kommer låta honom veta hut ifall han kallar sina lärare för någonting nedsättande igen.

Statusen kan betraktas vara såväl ärvd som förtjänad för egen maskin. I Kevins fall har han ärvt status från sin pappa, Mats Erdahl. Mats har själv slitit hårt för att förtjäna sina framgångar och jobbar hela tiden för att bibehålla dem. Han är varse om att status och framgång är någonting som måste underhållas och ingenting annat än perfektion är acceptabelt. Mats kräver samma sak av Kevin. Kevin vet att han får skäll om han inte presterar på topp, och strävar också desperat efter att få sin pappas bekräftelse, som han får genom att prestera. Kevin förtjänar sin status i laget genom sina egna prestationer, men han har fått hjälp av Mats. Exempelvis att se till att Mats alltid ser till att han har den bästa utrustningen bland annat. Statusen hotas när Kevin våldtar Maya. Men han förlorar inte sin status, även om en del människor förlorar respekten för honom efter det som hänt. Motiveringen för att en del av invånarna i Björnstad ställer sig på Kevins sida, är att det är just statusen och att han är lagets stjärna som gör att han räddas från misstroende och i sin tur inte

gör att han förlorar sin status. För att de inte tror att en ishockeystjärna som Kevin skulle kunna göra någonting så hemskt som att våldta en tjej. Mats finns där för Kevin för att hjälpa till att städa upp röran han ställt till med, men han är allt annat än glad. Han gör det för Kevins skull, men han gör det också för sin egen skull för att skandalen även kan skada hans anseende och status. Det är även därför som de flesta sponsorerna säger upp kontraktet med Björnstad Hockey och vänder sig till Hed Hockey, för att de det är där de ser framtiden.

Till skillnad från Kevin, har Amat varit tvungen att kämpa hårt för att åtnjuta status. Amat kliver upp varje morgon tidigt. Han följer med sin mamma till ishockeyhallen och åker där tills skolan börjar. Hans mamma Fatima städar i hallen för att försörja dem. Amat vet att han måste kämpa hårt för att lyckas. För honom är ishockeyn mer än bara att vinna framgång och status, utan det handlar om att förbättra sitt liv.

Det är lätt för ett barn att förälska sig i något man får höra att om man vara vill tillräckligt mycket kan man bli bäst på det, och ingen ville mer än Amat. Hockeyn blev en väg in i samhället för honom och hans mamma. Han tänker göra den till mer än det, han tänker göra den till vägen ut också (Backman, 2016, s. 32).

Amat har någonting att bevisa för de andra, speciellt tränarna och ishockeyspelarna. Han kan minsann också lyckas trots att han inte har haft det förspänt i sitt liv, såsom många av de andra spelarna i ishockeyklubben. Amats resa skulle kunna jämföras med Zlatan Ibrahimovics karriär och klassresa. De båda kommer från sämre ekonomiska förutsättningar och har inte ärvt någon status. Istället får Amat, precis som Zlatan kämpa hårt för att lyckas och nå framgång. Sune ser potentialen i Amat. Plötsligt en dag, precis innan kvartsfinalen ger David Amat en chans på efter tips från Sune. David värvar honom till juniorlaget. Amats resa intensifieras när han kommer till laget och där får han verkligen slåss för att förtjäna sin plats och förtroendet från sina lagkamrater. När det sedan går bra för honom och laget i den för honom första ishockeymatchen, är det som att han har förtjänat sin plats i laget – och rätten att åtnjuta den status och fördelar som ishockeyspelare i klubben innebär. Amat blir försvarad av sin lagkamrat Bobo när han blir trakasserad av en sistaårselev i skolan.

- Du är en av oss nu. Ingen rör oss, ler Bobo (Backman, 2016, s. 178).

Amat känner sig inte riktigt bekväm i sin nya roll. Han vill bara spela ishockey och bli bättre. Kulturen kring ishockeyn och jargongen i laget är ingenting för honom. Han identifierar sig inte med gruppidentiteten, men han tar inte heller helt avstånd från den, utan håller sig reserverad. Han är väl införstådd med vad det kan ge för konsekvenser att sätta sig upp mot någon i laget, och

klubben i sin helhet. Ishockeyn betyder mycket för honom och han vill inte att hans mamma Fatima ska förlora städjobbet i ishallen.

Många av ishockeyspelarna i laget har förtjänat sin plats i laget för att de är duktiga på det de gör, de har en talang för att spela ishockey. Deras talang har gjort att de förvärvat sin status. Förvärvandet av statusen och bibehållandet av den, är dock på olika villkor och under olika förutsättningar. Exempelvis har Kevin haft det enklare på grund av hjälp och status från sin pappa. Hans stöd gör därmed att hans status kan betraktas vara mer beständig och stark än vad det är för Amat. Amat är talangfull, men andras fördomar och begränsade ekonomiska förutsättningar gör att hans status är desto mer skör. Även när Amat har kommit med i laget får han kämpa för att förtjäna förtroendet från sina lagkamrater. De facto att han inte känner sig så bekväm med sin nya hjältelikande status och roll (och allt vad det innebär med det), gör att det går att betrakta hans status som mer skör i jämförelse med Kevins status.

7. Diskussion

I detta kapitel kommer studiens resultat att diskuteras, som görs utifrån studiens syfte, frågeställning och teoretiska utgångspunkter. Efter det följs ett avsnitt med reflektioner kring några metodologiska lärdomar av studien. Kapitlet avslutas med förslag på fortsatt forskning.

* * * *

Hockey är både komplicerat och inte alls. Det kan vara svårt att förstå reglerna, utmanande att leva med kulturen, närmast omöjligt att få alla människor som älskar den att inte dra så hårt i den åt olika håll att den går sönder. Men i grund och botten, allra längst ner i sin innersta essens, är den simpel:

- Jag vill bara lira, mamma, säger Filip med tårarna i ögonen (Backman, 2016, s. 343).

Citatet här ovan sammanfattar innehållet i boken *Björnstad*. Allt och alla har någon koppling till ishockey i staden. Björnstad kan mer eller mindre beskrivas vara synonymt med ishockey. Ishockeyn betyder olika för invånarna i Björnstad. Det kan bland annat vara skillnaden mellan utanförskap och gemenskap, framgång och motgång/misslyckande. I slutändan handlar det om kärleken/intresset för en sport.

I studien har det framkommit att det tydligt finns didaktisk potential i *Björnstad*. Det vill säga, att karaktärerna i boken på olika vis brottas med begreppet identitets olika dimensioner/perspektiv. De får uppleva hur en grups identitet (kollektiv identitet) kan verka i harmoni med en eller flera individuell identitet(er). Överlag är det den kollektiva identiteten som dominerar över individuella identiteter, men inte utan att det finns ett personligt intresse (inklusive personlig vinning) att gå med på det för bokens karaktärer. Exempelvis gör Kevin det för att få sin pappas bekräftelse, Amat vill skapa en bättre framtid för sig och sin mamma, och Benji för att han får en mening och ett sammanhang med sitt liv. Även ishockeyklubben och staden har en agenda och får ut någonting av att klubbens framgångar: det handlar om att det kan vara avgörande för klubbens och stadens överlevnad.

Det ges också prov på hur gruppen och individers identiteter utmanas och sätts på prov när deras respektive intressen krockar eller en situation uppstår/inträffar som tvingar dem till omvärderingar av den kollektiva identiteten och/eller individuella identiteten. Det sker exempelvis när Sune sparkas från sin roll som a-lagets tränare och måste då söka vad han vill göra hädanefter. Ishockeyn har nämligen varit hela hans liv och nu är han inte längre välkommen i Björnstads ishockeyklubb

för att hans värderingar inte längre stämmer överens med gruppens. Peter slits mellan sina roller som sportchef och förälder när det blir känt att Kevin har våldtagit Maya. Detta blir inte lättare av att det finns dem i Björnstad som tvivlar på Maya och det som skett. Det är framförallt när Kevin våldtar Maya som han kränker hennes mänskliga rättighet till hälsa och trygghet. De båda får sina mänskliga rättigheter utkrävda när Maya polisanmäler Kevin. Brottet utreds, men förundersökningen läggs ner och Kevin frikänns. Det är antagligen för att det inte går att styrka brott och ord står mot ord. Men det är redan försent och en delad ”folksdomstol” har gett sitt utslag som inte är enat.

Det är framförallt när en eller flera individuella identiteter krockar med varandra eller kollektiv identitet, som relationer mellan människor sätts på prov. Det kan i värsta fall leda till utanförskap. Gemenskapen som ishockeyn kan ge, kan lika fort raseras eftersom motgångar den kollektiva identiteten i juniorlaget (men även staden) stöter på är av högsta intresse att det röjs ur vägen, och priset för det kan bli kännbart. För exempelvis Benji betyder ishockeyn allt och ger honom den gemenskapen som han söker. Men han är rädd att den fråntas om han kommer ut och berättar att han är homosexuell. I boken är han ännu inte redo att ta det steget och riskerar att kosta honom gemenskapen. Amat känner sig inte riktigt bekväm i gemenskapen och kulturen som spelare i juniorlaget för med sig. Han är vittne till våldtäkten men drar sig länge för att berätta sin del av historien, för att han är rädd att förlora sin framtid som hockeyproffs och mamman sitt jobb ifall han berättar. Men han bestämmer sig ändå för att berätta tillslut.

Ovanstående visar att de utvalda punkterna från det centrala innehållet i samhällskunskap 1b behandlas i *Björnstad*. Bokens didaktiska potential förstärks ytterligare eftersom det också går att koppla bokens innehåll till skolans värdegrund.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor (...)

Ingen ska i skolans utsättas för diskriminering på grund av kön, (...) eller sexuell läggning (Skolverket: B, u.å.).

Eleverna kanske inte kan se bokens didaktiska potential på egen hand, men det är upp till den undervisande läraren, att förmedla och förankra de värden som skolan avser att eleverna ska tillgodogöra sig i skolan.

Med utgångspunkt i det utvalda centrala innehållet i samhällskunskap 1b visar den kollektiva identiteten i framförallt juniorlaget på hur en grupps identitet bidrar till gemenskap. Men det är när

en eller flera individer inte kan stå upp för identiteten eller står i vägen för den, som samma gemenskap kan orsaka utanförskap. Antingen ställer du upp för laget i alla lägen, eller så har du inte rätt att åtnjuta gemenskapen och allt vad som kommer med den. Boken visar också att trots att kollektiva och identiteter krockar, så står det aldrig över människors rättigheter och skyldigheter.

Fredrik Backman har i boken illustrerat hur mycket en sport kan betyda för en hel bygd, men också vad det kan få för konsekvenser när olika typer av identiteter krockar. Vid första anblick kan det te sig som att det enbart målas upp en dålig bild av kollektiv identitet i *Björnstad*. Men Backman nyanserar denna bild och visar på att den kollektiva identiteten inte helt och hållet överskuggar den individuella identiteten, utan att de två identiteterna förenas i ett gemensamt intresse. Det blir framför allt tydligt mot slutet av boken när ett tjejlager bildas och kvar efter våldtäktsskandalen finns ett intresse för sporten. Således kan boken sammanfattas med att ishockeyn illustrerar hur ett brinnande intresse både kan splittra och förena människor, att det är relationerna mellan människorna som komplicerar och inte sporten i sig.

Det som gör att *Björnstad* särskiljer sig från traditionella läroböcker, är dess möjlighet att gå in på djupet. Det vill säga, boken är inte begränsad till att enbart återge verkligheten som den är, såsom facklitteraturen är. *Björnstads* skönlitterära karaktär gör att den kan gå in djupare bakom begreppen och omsätta dem i praktiken. Till exempel får läsaren på allvar uppleva hur mycket ishockeyn betyder för och inverkan på såväl individen, laget som samhället i stort. Det blir flera lager av identitet som synliggörs. Facklitteratur däremot, har större svårighet att visa på hur det exempelvis känns för och upplevs av individen att fullt ut kunna vara sig själv och följa sina värderingar. Således kan det beskrivas som att skönlitterära verk, såsom *Björnstad*, levandegör facklitterära termer som annars kan vara alltför abstrakta för eleverna att förstå innebörden av dem. Eftersom relaterar till elevernas intressen och livsvärld och sätter ord på det i boken. Den tar distans från deras verklighet och gör det därmed möjligt att få syn på identitet som finns överallt, runt eleverna. Eleverna får genom *Björnstad* möjlighet att uppleva och reflektera kring det abstrakta som blir konkretiserat i skönlitteraturen, för eleverna kan då lättare relatera till de fackliga termerna. Skönlitteratur må inte vara läroböcker i traditionell mening, men fungerar här som en lärobok gör.

En vanlig föreställning är att skönlitteratur läses inom svenskämnet, och inte i samhällskunskap. Den här studien har visat på att en skönlitterär bok som *Björnstad* kan göra att eleverna kommer i kontakt med sin egen livsvärld och sätter ord på fenomen/begrepp därifrån, när den behandlas inom kursen samhällskunskap 1b. Begrepp/fenomen som annars kanske hade varit för abstrakt för eleverna att tillägna sig kunskap om och vidare, utveckla sina färdigheter samhällsmedlem. För boken behandlar frågor som rör identitet och relationer mellan människor, som skvallrar om hur

vi såväl ska vara mot våra medmänniskor som inte, samt hur vår vardag påverkas av relationer och interaktion mellan människor.

* * * *

Ungdomarna som läser samhällskunskap 1b befinner sig i en tid i livet då många av dem funderar kring sin identitet, vad deras plats i världen är och hur de ska göra med sina liv i framtiden. Analysen av boken *Björnstad* har visat att även bokens karaktärer (där de flesta av dem är jämngamla med eleverna) brottas med sina identiteter. En del av karaktärerna är mer säkra på sina respektive identiteter än andra och vad de vill göra med sina liv. Karaktärerna får vara med om att deras liv samt identiteter skakas om och utmanas i relation till deras omvärld.

De facto att karaktärerna är i elevernas ålder och har funderingar kring sina identiteter, gör att de lättare kan relatera till bokens innehåll och ta till sig det. Det gynnar därmed också deras läsmotivation. Det hade förmodligen inte varit lika lätt för eleverna ta till sig innehållet i en bok som handlar om vuxendilemman (exempelvis att gå igenom en skilsmässa). Å ena sidan, kan det uppstå svårigheter för elever att relatera till den starka, kollektiva identiteten som handlar om ishockeyn för att de inte har ett intresse för sporten. Å andra sidan, kanske de kan relatera till hur det är att förenas kring ett gemensamt intresse och/eller hur det är att uppleva en stark gemenskap i en kompisgrupp.

Även om eleverna kanske inte har så mycket eller några funderingar kring sin identitet över huvud taget, kan de ändå ha nytta av boken. De kan utveckla förståelse för hur det är för andra, ta del av olika perspektiv och även tillägna sig värden. Allt i förenlighet med skolans värdegrund och centralt innehåll i samhällskunskap 1b.

Summa summarum: Studiens syfte och frågeställning har besvarats och resultatet visar att boken *Björnstad* har didaktisk potential (såsom har diskuterats i detta kapitel). Studien som helhet kan ses som i linje med att ge exempel på undervisningsmaterial/innehåll till undervisning som ämnar efterleva regeringens beslut om att stärka sexualundervisningen i skolan. Regeringsbeslutet innebär att lärare ges ett stort friutrymme för hur beslutet ska realiseras och därför ska denna studie som helhet ses som ett exempel bland många.

7.1 Metodologiska lärdomar av studien

I arbetet med den här studien har jag fått erfara att forskning gällande skönlitteratur i undervisning i samhällskunskap är begränsad. Det har därför varit svårt att kunna placera min egen studie på forskningsfältet, om än inte omöjligt. Tillämpandet av skönlitteratur i undervisning kan närmast

placeras inom forskning på läroböcker inom samhällskunskapsdidaktisk forskning. Därför att ändamålet är att använda den skönlitterära boken *Björnstad* på samma sätt som en lärobok, att den ska bidra till lärande och utveckling hos eleverna.

Analysen av *Björnstad* visar att det finns didaktisk potential i boken. Det innebär att det således finns goda förutsättningar att tillämpa boken i undervisning på temat identitet. Om analysen hade gjorts igen, hade det varit möjligt att resultatet av analysen blivit detsamma som i den här studien. Det förutsätter att samma analysfrågor hade applicerats på samma bok, *Björnstad*. Därför att det hade det inte varit möjligt att komma fram till samma resultat ifall det hade varit en annan bok eller frågorna hade varit några andra. Det är inte heller en garanti att det blivit samma resultat även om bok och analysfrågor varit detsamma. Hermeneutisk metod genomsyras av subjektivitet. En forskare som genomfört studien är färgad av sina erfarenheter vid analyseringen, precis som jag är i denna studie. I det avseendet skulle därför studiens reliabilitet kunna anses vara lågt, om än inte i botten eftersom analysfrågorna är detsamma och bidrar till en röd tråd.

Analysmodellen i sig är återanvändningsbar för att göra liknande studier igen. Därför att utformningen av analysfrågorna är baserade på centralt innehåll från en kurs inom samhällskunskap på gymnasiet. En lärare måste alltid förhålla sig till kursplaner vid didaktisk planering och genomförandet av det. Överväger en lärare att använda en skönlitterär text, måste den då också kopplas till det centrala innehållet i den avsedda kursen, och visa på hur tillämpandet av den kan bidra till elevernas utveckling. Analysfrågorna måste därför baseras på avsett centrala innehållet i en specifik kurs, för att en skönlitterär texts didaktiska potential är beroende av vad syftet med boken är. Exempelvis hade *Björnstad* inte haft didaktisk potential ifall syftet med boken hade varit att använda den i undervisning om konsumenträtt. Däremot, hade det funnits möjlighet att boken haft didaktisk potential om undervisningstemat varit demokrati. Syftet med tillämpningen hade då kunnat visa på maktfördelning i samhället och medborgares påverkansmöjligheter på en mikronivå. Kulturen i ishockeyklubben kan till exempel visa på tecken av en diktatur i och med att gruppen prioriteras framför individer, de som styr/har starkt inflytande i klubben och närmast juniorlaget, är inte framröstade. Det starkaste inslaget av diktatur är att den som på något sätt hotar eller motsätter klubbens/lagets agenda kan få utstå negativa konsekvenser. Om analysfrågorna i denna studie hade tillämpats på en annan bok, hade resultatet inte blivit detsamma. Men hade däremot kunnat visa på andra exemplifieringar av identitetsskapande, kön och genus, samt klass.

Björnstad är ett typexempel på att en skönlitterär bok har potential att tillämpas inom undervisning i samhällskunskap. Det hade lika gärna kunnat vara möjligt att använda en annan bok i

undervisningen, så länge den didaktiska potentialen är förankrad i relevant centralt innehåll och kursplan.

7.2 Fortsatt forskning

Studien har ämnat undersöka den didaktiska potentialen i Fredrik Backmans bok *Björnstad* (2016). Boken är inte på något sätt unik, och det finns rimligtvis fler böcker som behandlar temat identitet. Såsom här ovan har konstateras, har boken didaktisk potential. Det är således möjligt att det finns goda möjligheter att tillämpa boken i undervisning, men det går inte att garantera ett visst utfall av undervisningen eller utveckling hos eleverna. Därför är tillämpning av skönlitteratur (likaså den specifika boken som är utvald för denna studie) att betrakta som ett typexempel på hur undervisning utifrån nämnt centralt innehåll skulle kunna bedrivas. Det kanske inte heller är möjligt för alla lärare och elever att just läsa *Björnstad* av en eller flera ramfaktorer, som till exempel på grund av begränsad tillgänglighet.

I fortsatt forskning vore det intressant och relevant att omsätta bokens didaktiska potential i praktiken och tillämpa *Björnstad* i undervisningen i elevgrupper från såväl studieförberedande program som yrkesförberedande program. I en mer omfattande forskning hade även undervisningsmetoder kunnat varieras, samt tillämpa ytterligare en skönlitterär bok. Detta för att se ifall det finns några skillnader och/eller likheter samt att det fortfarande är möjligt att uppnå kunskapskraven.

Material och litteratur

Alkestrand, Malin (2016). *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2016

Andersson, Klas (2012). *Deliberativ undervisning [Elektronisk resurs] en empirisk studie*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet, 2012

Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/3065>

Ahlzén, Rolf (2010). *Why should physicians read? [Elektronisk resurs] understanding clinical judgement and its relation to literary experience*. Diss./Doktorsavhandling (sammanfattning) Karlstad : Karlstads universitet, 2010

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-6285>

Almér, Elin (2016). *Ungdomar och språk. I: Frisé, Ann & Hwang, Philip (red.) (2017[2006]). Ungdomar och identitet. 1. utg. Stockholm: Natur och kultur*

Arvidson, Markus & Johansson, Sara (2017). *Roll och identitet: en socialpsykologisk introduktion*. Första upplagan Malmö: Gleerups

Asplund, Stig-Börje (2010). *Läsning som identitetskapande handling [Elektronisk resurs] gemenskapande och utbrytningsförsök i fordonspojkers litteratursamtal*. Diss. Karlstad : Karlstads universitet, 2010

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-5225>

Backman, Fredrik *Björnstad*. [Elektronisk resurs]. Bokförlaget Forum

Bjerén, Gunilla & Kulick, Don (red.) (1987). *Från kön till genus: kvinnligt och manligt i ett kulturellt perspektiv*. Stockholm: Carlsson

Connell, Raewyn & Pearse, Rebecca (2015). *Om genus*. 3., [omarb. och uppdaterade] uppl. Göteborg: Daidalos

Englund, Tomas (2014). Forskning om medborgar- och demokratifostran. Örebro University, School of Humanities, Education and Social Sciences.(Utbildning och Demokrati)

Tillgänglig på Internet: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:779131/FULLTEXT01.pdf>
[2020-12-14]

Europarådet (2016). *Undervisa om kontroversiella frågor [elektronisk resurs]*.

Tillgänglig på Internet:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d8d5c>
[2020-09-20]

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik, Towns, Ann E. & Wängnerud, Lena (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Femte upplagan Stockholm: Wolters Kluwer

Forsberg, Åsa (2011). *Folk tror ju på en om man kan prata deliberativt arrangerad undervisning på gymnasieskolans yrkesprogram*. Licentiatavhandling (sammanfattning) Karlstad : Karlstads universitet, 2011

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-6890>

Gambrell, Linda B (2011). Seven rulses of engagement – What’s most important to know about motivation to read. *The reading teacher*. 65(3):172-178. DOI:10.1002/trtr.0124.

Giddens, Anthony & Sutton, Philip W. (2014). *Sociologi*. 5., rev. och uppdaterade uppl. Lund: Studentlitteratur

Gulddal, Jesper (2015). Tolkning. I Litteratur. Kjældgaard Horne, Lasse (red.) (2015). *Introduktion till teori och analys*. Lund: Studentlitteratur

Harrie Johnsson, Anna (2011). De samhällsvetenskapliga ämnenas didaktik. Rapport från en inventering.

Tillgänglig på Internet: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:448792/FULLTEXT01.pdf>
[2020-12-14]

Ivey, Gay (2014). The social side of engaged reading for young adolescents. *The reading teacher*. 68(3):165-238. DOI:10.1002/trtr.1268

Karlefeld, Anna (2011). *Att rymmas inom sitt friutrymme [Elektronisk resurs] om samhällskunskapslärares tolkning, anpassning och undervisning*. Licentiatavhandling (sammanfattning) Karlstad : Karlstads universitet, 2011

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-6950>

Marcia, James (2016). Jagidentitet och objektrelationer. I: Frisé, Ann & Hwang, Philip (red.) (2017[2006]). *Ungdomar och identitet*. 1. utg. Stockholm: Natur och kultur

Nationalencyklopedin. *Facklitteratur*.
[2020-12-01]

Nationalencyklopedin. *Identitet*.
[2020-12-04]

Nationalencyklopedin. *Normer*.
[2020-12-17]

Nationalencyklopedin. *Skönlitteratur*.
[2020-12-01]

Nationalencyklopedin. *Status*.
[2021-01-06]

Olsson, Roger (2009). *Översikt och ett försök till analys av svenskt forsknings- och utvecklingsarbete i samhällsdidaktik*. PM presentation vid konferens NOFA 2 Den anden Nordiske Fagdidaktikkonference 13-15 maj 2009

Olsson, Roger (2016). *Samhällskunskap som ämnesförståelse och undervisningsämne [Elektronisk resurs] prioriteringar och nybetsanvändning hos fyra gymnasielärare*. Diss. Karlstad : Karlstads universitet, 2016

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-39863>

Sandahl, Johan (2011). *Att ta sig an världen [Elektronisk resurs] lärare diskuterar innehåll och mål i samhällskunskapsämnet*. Licentiatavhandling Karlstad: Karlstads universitet, 2011

Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-7430>

Skolverket:A (u.å.). *Samhällskunskap 1b* [Kursplan]. Hämtad 2023-06-25 från:

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=-996270488%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DSAM%26version%3D4%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfce44715d35a5cdfa92a3>

Skolverket: B (u.å.). *Skolans värdegrund och uppgifter* [Läroplan]. Hämtad 2023-06-25 från:

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/laroplan-gy11-for-gymnasieskolan>

Skolverket (u.å.). *Sexualitet, samtycke och relationer*.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sex-och-samlevnad> [2021-01-28]

Tengberg, Michael (2011). *Samtalets möjligheter: om litteratursamtal och litteraturreception i skolan*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2011

Regeringen (2020). *Bättre sexualundervisning för unga*, pressmeddelande, 2020-09-03.

Region Stockholm (2022). *Självbild och identitet*. <https://www.bup.se/diagnoser/andra-svarigheter/sjalvbild-och-identitet/> [2022-09-21]

Reichenberg, Monica (2000). *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*. Diss. Göteborg : Univ.

Tillgänglig på Internet:

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/13747/1/gupea_2077_13747_1.pdf

RFSL Ungdom. Normer.

Tillgänglig på Internet: <http://transformering.se/vad-ar-trans/normer>
[2020-12-17]

Roe, Astrid (2014). *Läsdidaktik: efter den första läsinläringen*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

UMO (u.å.). *Undervisning om sexualitet, samtycke och relationer*. <https://www.umo.se/sex/sex-och-samlevnad-i-skolan/> [2021-01-28]